

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 1 (44)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2011

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 1 (44). — Рівне: РДГУ, 2011. — 209 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем дошкільної освіти та підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів за матеріалами доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Світ дошкілля: психолого-педагогічні проблеми дошкільної освіти», проведеної 9-10 грудня 2010 р. Рівненським державним гуманітарним університетом спільно з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Управлінням освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації, Інститутом психології ім. Л.С.Виготського Російського державного гуманітарного університету (Москва, Росія), факультетом дошкільного виховання Білоруського державного педагогічного університету ім. Максима Танка (Мінськ, Білорусь), Бельцьким державним педагогічним університетом імені Алеко Руссо (Бельці, Молдова), факультетом дошкільного виховання та освіти дорослих Дебреценського університету (Гайдубесермень, Угорщина).

Матеріали можуть бути корисними для науковців, працівників дошкільних навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Безкоровайна Ольга Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Руденко Володимир Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного університету);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29.04.2011 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додатки до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8 і від 30.03.2011 р. № 1 – 05/3).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

Резюме. В данной статье рассматриваются некоторые аспекты проблемы самостоятельности детей дошкольного возраста. На материале экспериментального исследования раскрывается содержание педагогических условий формирования первооснов познавательной самостоятельности старших дошкольников в конструктивной деятельности. Указано на необходимости объединения разных форм и видов конструирования в обучении детей.

Ключевые слова: самостоятельность, первоосновы познавательной самостоятельности, эмоционально-мотивационный, когнитивно-содержательный, деятельностно-преобразующий компоненты, конструктивная деятельность, моделирование ситуаций, старшие дошкольники.

The summary. The article is devoted to some aspects of problem of independence of pre-school children. The content of pedagogical conditions of forming of basics of cognitive independence of elder pre-school children in constructive activity are considered in this paper on material of experimental research. The necessity of gathering of different forms and kinds of constructing in teaching process of children is underlined.

Key words: independence, fundamental principles of cognitive independence, emotionally-motivational, cognitively-semantic, actively-transforming components, constructive activity, individualization, differentiation, modeling of situation, preschoolers.

Одержано редакцією 12.11.2010 р.

УДК: 37:159.922:141.2

О.Б. ДЕМЯНЮК

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОБРАЗУ СВІТУ НА РАННІХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ

Резюме. У статті здійснений теоретичний аналіз проблеми розвитку образу світу на ранніх етапах онтогенезу, представлені сенсорно-перцептивна, словесно-образна та соціально-аналітична моделі образу світу.

Ключові слова: онтогенез, образ світу, світогляд, моделі.

Постановка проблеми. Сучасне дошкільне дитинство є не лише психолого-педагогічним, але і складним соціокультурним феноменом, що володіє власною історією і логікою розвитку. В процесі його конкретизації відкривається значний пласт фундаментальних проблем, серед яких основне місце займає проблема сутності розвитку дитини на початкових етапах онтогенезу, що полягає в поступовому прийнятті нею людської культури, у формуванні здатності усвідомлювати себе, світ і взаємодіяти з ним. У зв'язку з цим стає особливо актуальною проблема «образу світу», поставлена в психології О. Леонтьєвим. Вона має пряме відношення до психолого-педагогічних завдань виховання, з яких пріоритетним є завдання формування орієнтування особистості в сфері і ситуації своєї діяльності. У сучасних дослідженнях С. Смірнова, Ф. Василюка, В. Петухова образ світу розглядається як деяка сукупність або впорядкована система знань людини про себе, про природу, про інших людей, яка опосередкована зовнішніми впливами. В історії психології існує багато аналогічних понять – модель універсуму, картина світу, когнітивна карта, власне образ світу та інші.

Аналіз розвитку образу світу особистості з позиції усвідомлення нею історичної, етнічної, культурологічної ідентичності висвітлений у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, А. Брушлінського, В. Самохвалова, Г. Солдатова, В. Ядова та ін. Аналіз психолого-педагогічних досліджень (Л. Венгер, О. Запорожець, Є. Тіхєєва, О. Усова, Є. Фльоріна) показав, що проблема формування образу світу є актуальною і для дошкільної педагогіки.

Метою нашого повідомлення є здійснення теоретичного аналізу проблеми розвитку образу світу на ранніх етапах онтогенезу.

Образ світу є динамічним феноменом, який у процесі психічного розвитку особистості зазнає кількісних та якісних змін. Виникнення та становлення образу світу на початкових етапах онтогенезу є актуальним, оскільки пов'язано із розв'язанням більш загальної психолого-педагогічної проблеми — аналізу первісного становлення свідомості та самосвідомості дитини. Нижче представлені образно-схематичні моделі первинного образу світу, які є результатом узагальнень концепцій психічного розвитку дитини у пренатальному онтогенезі, ранньому та дошкільному віці.

У вітчизняній психолого-педагогічній науці початковою позначкою розвитку дитини прийнята фаза новонародженості. Однак особливості пренатального онтогенезу недостатньо висвітлені вітчизняними психологами, особливо функціонування нервової системи плоду в залежності від протікання вагітності та позначення на подальшому розвитку особистості. Важливість впливу цього етапу на формування психіки дитини відзначається зарубіжними вченими, медичними психологами, лікарями різних спеціальностей, і безпосередньо, психіатрами, психотерапевтами (Г. Крайг, Д. Бокум, Н. Ньюкомб та ін.). Таким чином, початковою ланкою психічного розвитку на сучасному етапі є пренатальний період, особливості протікання якого позначаються на подальшому онтогенезі. Первинне психічне відображення світу відбувається завдяки фізичному дозріванню організму плоду, діяльності нервової системи, що здійснює аналіз діючих зовнішніх та внутрішніх подразників, переживання яких закладає основу світосприйняття. Образ світу розглядається як генетично первинна форма свідомості, із якої пізніше, у ранньому дитинстві

відокремлюється образ „Я”. У подальшому образи світу та «Я» розвиваються як динамічна система, що прагне до стану психологічної рівноваги [2].

Особливості протікання вагітності позначаються на загальному емоційному фоні світосприймання плоду, оскільки його нервова система чутлива до всіх біохімічних змін в організмі матері. З цього приводу Л. Леонова, Н. Бочкарьова зазначають, що вже в пренатальному періоді дитина здатна сприймати зміни емоційного стану матері, її емоційні розлади можуть здійснювати патогенний вплив на розвиток дитини, ступінь стійкості адаптаційних процесів до моменту народження і наступної взаємодії із оточуючим середовищем [8]. Отже, первинний емоційний досвід переживання світу позначається на ефективності подальшої адаптації дитини у позаутробному розвитку.

Взаємозв'язок пренатального та постнатального онтогенетичного розвитку дитини висвітлено у концепціях зарубіжних психологів, таких як З. Фрейд, К. Юнг, К. Хорні, Е. Фромм, Г. Мюррей, С. Грофф та інших. Однак основні положення описані авторами у формі теоретичних гіпотез і міркувань: вплив архетипів на сприйняття соціального світу (К. Юнг); клаустральний комплекс та його прояви (Г. Мюррей); роль базисної тривоги у невротизації підростаючої особистості (К. Хорні) тощо. Емпіричне підтвердження цих поглядів базується на спостереженнях за поведінкою дитини у постнатальний період, застосуванні біографічного методу у психіатричній практиці [5]. Отже, дослідити первинний образ світу можливо лише на рівні теоретичних припущень, які пояснюють поведінку на пізніших стадіях вікового розвитку.

За своїм змістом первинний образ світу є домовною формою відображення світу. Узагальнені полярні характеристики моделі представлені у вигляді таблиці 1 [2].

Модель образу світу отримала назву „сенсорно-перцептивна”, що відображає дію провідних аналізаторів у становленні світосприймання цього періоду. Як бачимо з таблиці 1 сенсорно-перцептивний образ світу є первісною формою психічного відображення плодом оточуючого середовища. Емоційне переживання реальності у цей період життя дитини позначається на її подальшій соціалізації, особливостях характеру, світогляду. В. Менделевич виділяє основні стратегії взаємодії людини зі світом за критерієм ефективності адаптивності: протидія реальності, хворобливе їй протистояння, втеча від реальності, ігнорування, пристосування. Більшість із цих форм соціальної поведінки зумовлені переживанням негативного первинного образу світу [7].

Таблиця 1

Психологічна модель сенсорно-перцептивного образу світу в пренатальний період

Полярність (+)		Полярність (-)	
Умови розвитку плоду	Якісні характеристики образу світу	Умови розвитку плоду	Якісні характеристики образу світу
Бажана вагітність, яка протікає без ускладнень, відсутність стресів, задовільний стан здоров'я матері, її позитивний настрій, нормальний сон, доброзичливе ставлення близьких, відсутність ускладнень при пологах тощо.	Образ світу відзначається загальним позитивним фоном: радість, насолода, задоволення, захист, спокій, автентичність і т.д. Позитивний образ світу сприяє у постнатальному онтогенезі розвитку пізнавальної активності, зацікавлення, інтересу до світу; у подальшому дитина проектує позитивний образ світу на соціальне оточення; розвивається почуття базової довіри до світу.	Небажана вагітність, загрози її зриву, незадовільний стан здоров'я матері, переживання стресів, вживання під час вагітності лікарських препаратів, а також алкоголю, наркотиків, тютюну; пригнічений настрій, неспокійний сон, недоброзичливе ставлення близьких тощо.	Образ світу відзначається загальним негативним фоном: тривога, боротьба за виживання, страх, напруження, ворожість і т.д. Негативний образ світу в майбутньому визначає ставлення до реального світу як об'єкта загрози, відчуження; у дитини формується складний, вередливий характер, розвивається проекція негативного світосприймання на соціальне оточення, почуття базової недовіри до світу.

Отже, сенсорно-перцептивна модель образу світу характеризується наступними ознаками: 1) неструктурованість – відсутність чіткої диференціації на структурні елементи, іншими словами, ієрархічної будови; образ світу переживається як інтегроване емоційне відчуття або фон, що є результатом аналітико-синтетичної діяльності нервової системи плоду; 2) полярність – переживання домінуючих емоцій „-” або „+”, які виникають внаслідок умов протікання вагітності, фізичного дозрівання плоду; 3) динамічність – образ світу постійно ускладнюється, при цьому можливі зміни полярності [2].

Характеризуючи розвиток світогляду новонародженої дитини, Л. Виготський відзначав його повну злитість із реальністю. Зокрема, він писав: «...світогляд дитини, яка знаходиться на цій стадії розвитку, може бути в першу чергу названий як магічний» [3, 538]. На цій стадії дитина не розрізняє зовнішнього світу від тих процесів, які відбуваються у власному тілі. Елементарні усвідомлення свого «Я» виникають внаслідок опору предметів та людей руховій активності немовляти в оточуючому світі. Таким чином, протидія матеріального світу руховим рефлексам дитини спонукає до розрізнення сприймання свого тіла та зовнішнього світу, що визначається як первинна форма світогляду та усвідомлення особистості.

Фізичні та психічні зміни до 3-х років життя позначаються у першу чергу на розширенні просторових уявлень, збагаченні соціальних відносин. Образ світу дитини є результатом пізнавально-орієнтувальної активності, йому властивий динамізм, пластичність, висока адаптивність. Якість світогляду на цьому етапі розвитку залежить від батьківського догляду, задоволення основних потреб, емоційного спілкування із дорослими. Зміст образу світу раннього віку визначається загальним емоційним фоном: позитивне світосприйняття, негативне.

Позитивне переживання реальності формується при оптимальному протіканні пренатального етапу розвитку, належному здоров'ї дитини, сприятливих умовах проживання, задоволенні основних соціокультурних потреб. Оточуючий світ відображається у свідомості як безпечна територія, що стимулює розвиток інтересу, орієнтувально-пізнавальну активність, спонукає до взаємодії із соціальним оточенням, формує позитивний образ «Я». При цьому у дитини в однаковій мірі розвиваються почуття емоційної прихильності до матері, своїх родичів, знайомих тощо.

Негативне переживання дійсності спричинене ускладненнями протікання вагітності матері, хворобливістю дитини, незадоволенням потреб, нестабільністю та протиріччях у системі емоційних взаємовідносин «дитина – мати – реальний світ». Недовіра до світу моделює подальші уявлення про соціальне оточення, як місце постійної загрози і покарання. Це позначається на формуванні характеру, затримці орієнтувально-пізнавальної активності. Загострене переживання почуття самотності призводить до розвитку тривожності, боязливості, а також неефективної адаптації дітей, гальмування статевої поведінки.

Психологічну модель образу світу дитини раннього віку І. Бушай визначає як словесно-образну, назва якої відображає провідний вплив мовлення на процеси соціалізації [2].

Розглянемо детальніше складові образу світу. Фізичний світ, освоєння якого відбувається завдяки оволодінню дитиною прямою ходюю, здійснення нею орієнтувально-пізнавальної активності. Завдяки фізичним та психічним новоутворенням відбувається змістовне збагачення образу фізичного світу – простору, руху, часу.

Психосоматична складова образу світу полягає в усвідомленні дитиною власної тілесності, внаслідок чого відокремлюється образ «Я» у структурі свідомості. Г. Абрамова вказує на виникнення картини світу таким чином: «Невідповідність віку дитини і дорослого як невідповідність їх картин світу є феноменологічним фактом зародження простору психічної реальності, якому властива певна зворотність» [1, 27]. Психосоматичний компонент світосприйняття ускладнюється у процесі соціалізації дитини, взаємодії із світом дорослих, наслідування гендерних та етнокультурних моделей поведінки, що водночас допомагає усвідомленню образу фізичного «Я».

Границі соціального світу дитини поступово розширюються завдяки збагаченню словникового запасу, ускладненню предметної діяльності, процесу спілкування із дорослими. Психологічний зміст цього компоненту світогляду полягає в активізації соціалізації, що можливо лише у процесі взаємодії із дорослими. Зміст цієї сумісної діяльності – засвоєння суспільно вироблених способів вживання предметів, які відкрилися дитині, стали її світом. Соціальна ситуація розвитку в ранньому віці така: «дитина-предмет-дорослий». Світ містики розглядається як неодмінний компонент соціального розвитку дитини, який включає спочатку засвоєння народних казок, міфів, у подальшому традицій релігійних та народних свят.

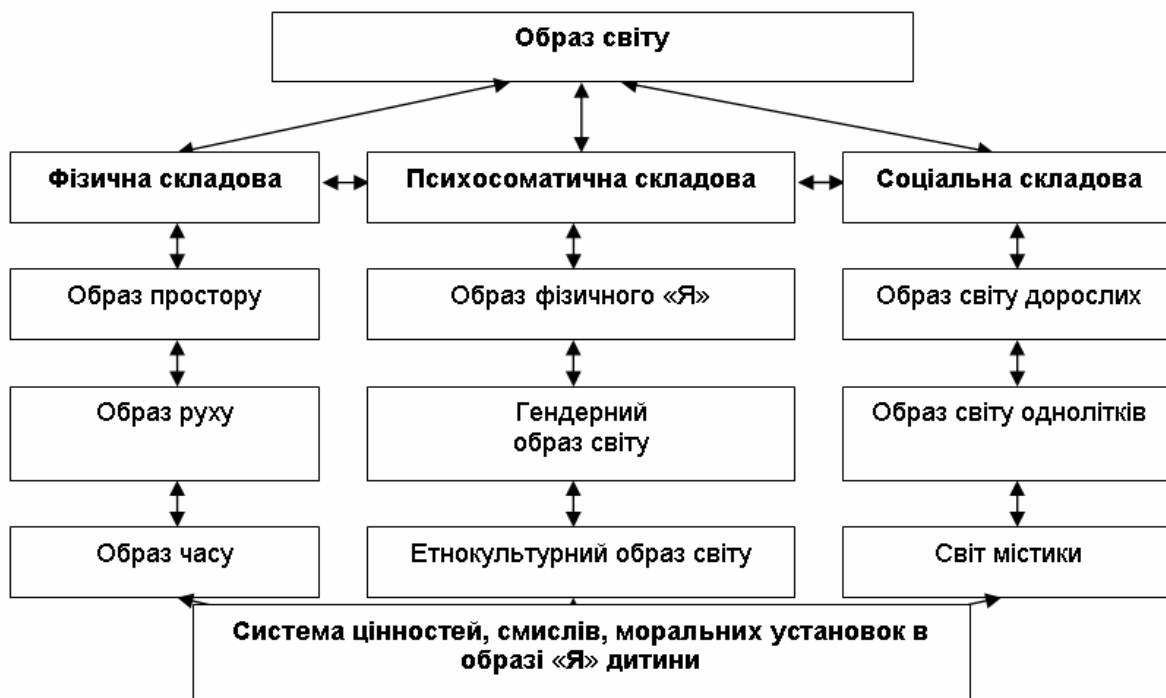

Рис. 1. Словесно-образна модель образу світу дітей раннього віку

Система цінностей, смислів, моральних установок формується в образі «Я» дитини при розвитку всіх визначених складових образу світу. Провідний вплив у засвоєнні цінностей, смислів, моральних установок відіграє виховання дитини у сім'ї. Перші моральні уявлення пов'язані із емоційним переживанням власних дій та вчинків. Г. Абрамова зазначає, що зміна ставлення до світу для дитини пов'язана, перш за все, із розвитком її емоцій і почуттів, із інтенсивністю цих переживань [1]. Отже, основою розвитку моральної свідомості, системи цінностей, смислів є взаємодія дорослого і дитини у ранньому віці.

Основні властивості словесно-образного образу світу: 1) пластичність – тенденція до якісних змін у залежності від впливу соціального середовища; дитина в ранньому віці не спроможна самостійно змінювати власний світ, робити вибір, оскільки повністю залежить від соціального оточення; 2) полярність – емоційне позитивне або негативне переживання світу відповідно позначається на успішності соціалізації, орієнтувально-пізнавальної діяльності; 3) структурованість – образ світу складається із окремих мікросвітів, розвиток яких має індивідуальний вплив на поведінку [2].

Дошкільний розвиток характеризується дослідниками як стабільний та безкризовий порівняно із раннім дитинством. У дітей цього віку відмічається змістовне збагачення процесів свідомості та самосвідомості, що проявляється у формуванні «Я-концепції». Г. Крайг зазначає, що в залежності від того, як діти дізнаються хто вони, що собою являють, і коли вони починають розцінювати себе як активну силу в своєму оточенні, вони складають із розрізнених знань когнітивну теорію себе або особистісний сценарій, що допомагає їм інтегрувати свою поведінку [4].

Структура моделі представлена на рис. 1, яка аналогічна моделі дітей раннього віку, проте відрізняється якісним розвитком представлених компонентів. Модель образу світу дошкільника визначається як соціально-аналітична, назва якої відображає провідну роль соціалізації в аналізі оточуючої реальності. Якість образу світу дошкільника зумовлена реальною соціальною ситуацією його розвитку. Соціально-психологічні умови проживання дитини позначаються на формуванні образів світу: емоційно-позитивного, різноманітного або емоційно-негативного, одноманітного. У першому випадку розвивається при відвідуванні дошкільником дитячого садку, вихованні у повній та благополучній сім'ї, педагогічній освіченості батьків, відсутності ізоляції від однолітків тощо. Другий образ реальності має місце за умов різного роду деструктивних впливів, наприклад, коли дитина проживає у неповній та неблагополучній сім'ї, при незадоволенні своїх основних потреб тощо.

Зупинимося детальніше на характеристиці складових соціально-аналітичної моделі образу світу дошкільника. Фізична складова світогляду ускладнюється порівняно із дітьми раннього віку завдяки оволодінню предметною діяльністю, когнітивному розвитку, вдосконаленню мовлення, ігрових моделей взаємодії із однолітками, дорослими.

Розвиток психосоматичного компоненту образу світу дошкільника відбувається завдяки подальшому фізичному дозріванню організму, вдосконаленню нервової та імунної систем. Г. Крайг пише, що діти з певними фізичними недоліками або хронічними хворобами практично не мають можливості у реалізації своєї майстерності при ознайомленні з довкіллям [4]. Таким чином, хворобливість дитини або наявні фізичні недоліки призводять до пасивності, тривожності, що впливають на якість образу світу

Становлення гендерного світогляду відбувається на основі сюжетно-рольових ігор. Модель статевої поведінки засвоюється у колі сім'ї спочатку на рівні наслідування, пізніше – із індивідуальним коригуванням. Психологи зазначають, що у дітей 2-5-ти років формуються основи статевої ідентичності, а 5-7-ми років – усвідомлення постійності власної статі. Ззовні статево-рольова поведінка дошкільника характеризується переживанням емоцій симпатій та антипатій до дітей протилежної статі.

Етнокультурний світогляд у цьому віці збагачується як у процесі сімейного виховання, так і завдяки організації виховання у дошкільних освітніх закладах.

Якісні зміни соціального світу цілком залежать від позитивного (негативного) впливу оточення дитини. В образі соціального світу дошкільника виділяються мікросвіти – дорослих, однолітків, містики (дитячих фантазій). Правильність такої диференціації підтверджується практикою виховання дітей цього віку, а саме, впливом визначених компонентів світогляду на поведінку.

Світ дорослих виконує важливу функцію соціалізації дитини, вплив якого проявляється у ігровій діяльності. Гра дошкільника є першою спробою оволодіти соціальними ролями дорослих, про що І. Кулагіна пише: «Гра дошкільника це діяльність, в якій діти беруть на себе ролі дорослих людей і в узагальненій формі, в ігрових умовах відтворюють діяльність дорослих і відносини між ними» [6, 82]. Світ дорослих дошкільника ускладнюється із віком. Глибше усвідомлення дітьми соціальних відносин дорослих сприяє засвоєнню рідної мови, вдосконаленню мовлення, формуванню навичок спілкування.

Світ однолітків дошкільника ускладнюється завдяки збільшенню кількості знайомих, друзів, особливо при відвідуванні дитячого садка. Спостереження свідчать, що малюки віком 4-5 років відбір друзів здійснюють за принципом того, які емоції вони викликають – радість і задоволення чи страх і розчарування. У цьому віці іграшки та предмети для ігор виконують посередницьку функцію взаємодії із однолітками, обмін якими сприяє товарищескості, дотриманню обіцянок, засудженню жадібності і т.д.

Світ містики (дитячих фантазій) є відображенням різного роду фантазмагоричних образів, які дитина засвоює із казок, міфів, мультфільмів, комп'ютерних ігор, кінофільмів, «страшних» історій тощо. Вигадані

персонажі переживаються як реальність, що стимулює виникнення тих емоцій, які не мають підґрунтя для появи у повсякденності. Дошкільники живуть одночасно у реальному світі та вигаданому, оскільки не усвідомлюють різниці між ними, ідентифікуючи власне «Я» із головним героєм мультфільму, комп'ютерної гри, співпереживаючи йому в усіх пригодах.

Про ірраціональність світосприймання дітей цього віку Г. Крайг зазначає, що до 65% дошкільників вигадують собі друзів. Хоча у деяких дітей, які вигадують собі товаришів, виявляються клінічні проблеми у зрілому віці, однак це явище пов'язується із позитивними якостями дитини. Фантазування може полегшити дітям розуміння того, що їх розумові образи відрізняються від об'єктів зовнішнього світу [4].

Світ містики (дитячих фантазій) по-різному впливає на формування особистості дошкільника, процес пізнання реального світу. Його позитивне значення проявляється: 1) у розвитку творчої уяви, фантазії дитини; 2) становленні таких рис особистості, як хоробрість, товариськість, рішучість і т.д.; 3) успішності соціалізації, усвідомленні моральних вчинків героїв казок, міфів, перемоги добра над злом; 4) формуванні навичок спілкування в результаті вербалізації образів, співпереживання уявним персонажам. Негативне значення містичного світосприймання полягає у розвитку різного роду фобій дітей, які гальмують пізнавальну активність, проявляються у переживаннях беззмістовних страхів.

Становлення в образі «Я» дитини системи цінностей, смислів, моральних установок відбувається при формуванні всіх складових образу світу. Дошкільники засвоюють перші уявлення про життєві цінності, які формуються у сім'ї при наслідуванні поведінки батьків. У віці 3-7 років діти характеризуються несформованим образом «Я», що проявляється у несамостійності мислення, неспроможності критично сприймати всі цінності дорослих, робити власний вибір щодо їх прийняття або заперечення. Моральні погляди дошкільників стосуються усвідомлення змісту антонімічних категорій «добро» – «зло», «справедливість» – «несправедливість», «правда» – «неправда», «чесність» – «нечесність», які засвоюються у процесі відповідного сімейного виховання.

Зазначимо, що розвиток словесно-аналітичного образу світу відбувається одночасно із формуванням образу «Я». Взаємозв'язок між цими образами полягає у тому, що якісні особливості відображення оточуючої реальності позначаються на системі уявлень дитини про себе. Образ «Я» дошкільника є, так би мовити, похідною від його світогляду, розвивається у зв'язку із поступовим розширенням меж образу світу [2].

Висновки. Отже, образ світу є первинною формою психічного відображення, що зароджується та розвивається, починаючи із внутрішньоутробного періоду розвитку плоду, для якого притаманна сенсорно-перцептивна модель образу світу. У ранньому віці образ світу набуває якісних змін, які узагальнені у словесно-образній моделі образу світу. Світогляд дошкільника проаналізований у вигляді соціально-аналітичної моделі із своїми індивідуальними відмінностями. Представлені психологічні моделі відображають провідні новоутворення вікового розвитку дитини, роль основних аналізаторів у відображенні оточуючої реальності. Становлення образу світу нерозривно пов'язано із формуванням системи життєвих цінностей, смислів, моральних настанов. У кожному із початкових вікових періодів домінують окремі мікросвіти, які мають найбільший вплив на поведінку дитини. Перспективу вбачаємо у подальшому вивченні представлених моделей світогляду, їх впливу на розвиток особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: [учебное пособие для студентов вузов] / Абрамова Г.С. – М.: Академический проспект, 2000. – 624 с.
2. Бушай І.М. Розвиток моделі «образ світу – образ «Я» в онтогенезі особистості / І.М. Бушай // Психологія. Збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, Випуск 20, 2003. – С.57-74.
3. Выготский Л.С. Психология развития человека / Л.С.Выготский. – М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с.
4. Крайг Г. Психология развития / Крайг Г., Бокум Д. – 9-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 940 с.
5. Крайніков Е.В. Психология развития: словник-довідник / Крайніков Е.В. – Київ: Арістей, 2004. – 257 с.
6. Кулагина И.Ю. Возрастная психология (Развитие ребенка от рождения до 17 лет): [учебное пособие] / Кулагина И.Ю. – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 176 с.
7. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология: [учебное пособие] / Менделевич В.Д. – М.: МЕДпресс-информ, 2005. – 432 с.
8. Психология зависимости: [хрестоматия] / Сост. К.В.Сельченко. – Минск: Харвест, 2004. – 592 с.

Резюме. В статье представлен теоретический анализ проблемы развития образа мира на ранних этапах онтогенеза, рассмотрены сенсорно-перцептивная, словесно-образная и социально-аналитическая модели образа мира.

Ключевые слова: онтогенез, образ мира, мировоззрение, модели.

The summary. The article deals with the theoretical analysis of problem of the development of the world image in the early stages of ontogenesis. Also sensory-perceptual, verbal-imagery and socio-analytical models of the world image are presented there.

Key words: ontogenesis, world image, outlook, models.

Одержано редакцією 15.11.2010 р.

ЗМІСТ

<i>Анісімова О.Е.</i> Реалізація принципу природовідповідності у педагогічних ідеях Фрідріха Фрьобеля.	3
<i>Атросенко Т.О.</i> Підготовка майбутнього вихователя до спільної роботи з батьками з питань формування мовленнєвої компетентності дошкільників.	7
<i>Бадер С.О.</i> Особливості становлення моральної поведінки дітей-сиріт дошкільного віку, що виховуються в умовах дитячих будинків.	10
<i>Барна Х.В.</i> До проблеми використання книги в освітній роботі з дошкільниками.	13
<i>Беленька Г.В.</i> Культурно-освітнє середовище ВНЗ як чинник формування професійної компетентності майбутнього педагога.	17
<i>Блащинская И.А.</i> Интегрированный подход к развитию речи дошкольников в ситуации близкородственного билингвизма.	21
<i>Богуш А.М.</i> Теоретичні концепти дошкільної освіти в педагогічній парадигмі В.О. Сухомлинського.	25
<i>Бойко О.В.</i> Педагогічні умови формування мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі навчання англійської мови.	27
<i>Бондаренко Н.Б.</i> Взаємозв'язок духовності та психологічного здоров'я дітей старшого дошкільного віку.	31
<i>Брежнєва О.Г.</i> Сучасні інноваційні підходи до забезпечення математичної освіти дітей дошкільного віку.	34
<i>Валентьєва Т.І.</i> Стан вихованості почуття комічного у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.	38
<i>Варяниця Л.О.</i> Організація спільної проектної діяльності з дітьми як засіб формування педагогічної культури батьків.	42
<i>Вертугіна В.М.</i> Ігрова діяльність як засіб підготовки дітей з відхиленнями зору до навчання в загальноосвітній школі.	46
<i>Врочинська Л.І.</i> Педагогічні умови виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного закладу і сім'ї.	49
<i>Гайдаржійська Л.П.</i> Нетрадиційні підходи до навчання найменших.	54
<i>Гавриш Н.В.</i> Осучаснення роботи з літературними текстами в інтегрованому просторі дошкільного закладу.	57
<i>Газіна І.О.</i> Національні цінності, їх зміст, специфіка та місце в системі виховання дитини дошкільного віку.	61
<i>Гаращенко Л.В.</i> Здоров'язбережувальні методики виховання у фізкультурно-оздоровчому процесі сучасного дошкільного закладу.	67
<i>Гецько С.І.</i> Взаємодія дошкільного навчального закладу з батьками дітей з особливими потребами.	71
<i>Глазова В.В.</i> Система роботи з формування контрольно-оцінних умінь учнів початкової школи.	74
<i>Голота Н.М.</i> До проблеми важковиховуваності в дошкільному дитинстві.	78
<i>Горбатова Е.В.</i> Интегрированные занятия как средство развития изобразительного творчества детей старшего дошкольного возраста.	81
<i>Горлова Е.Л.</i> Психологический возраст ребенка как основание психолого-педагогической помощи родителям.	85
<i>Горопаха Н.М.</i> Формування у майбутніх вихователів дошкільних закладів екологічної культури як складова їх професійно-практичної підготовки.	88
<i>Демидова Ю.О.</i> Педагогічні умови формування пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності.	92
<i>Дем'янюк О.Б.</i> Теоретичний аналіз проблеми розвитку образу світу на ранніх етапах онтогенезу.	96
<i>Дичківська І.М.</i> Концепція вільного виховання О.С.Нілла у вимірі сучасних проблем педагогічної інноватики.	101
<i>Добрицкая И.М., Митрош О.Н.</i> Кредитная система оценки учебной деятельности студентов: нормативная база, специфика реализации, перспективы развития.	105

<i>Довбня О.С.</i> Вітчизняний досвід програмно-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку в Україні (II половина XX – початок XXI ст.) як історико-педагогічна проблема.	111
<i>Доманюк О.М.</i> Вплив сім'ї на процес соціалізації дітей дошкільного віку.	115
<i>Дронова О.О.</i> Педагогічна технологія формування національного типу особистості в старшому дошкільному віці засобами народного мистецтва.	118
<i>Дубинина Д.Н.</i> Белорусская народная игрушка как средство этнокультурного воспитания детей раннего и дошкольного возраста.	122
<i>Желтова С.С., Романов А.А.</i> Учреждение дополнительного образования как фактор интегрального развития дошкольников (на примере занятий английским языком).	125
<i>Житко И.В.</i> Теоретические подходы к разработке учебно-методических комплексов для дошкольного образования.	128
<i>Житня І.В.</i> Роль рефлексивної культури у формуванні інноваційного потенціалу педагогів дошкільних навчальних закладів. р.	132
<i>Загородня Л.П.</i> Підготовка майбутніх вихователів до створення позитивного іміджу педагога сучасного дошкільного закладу.	137
<i>Зданевич Л.В.</i> Проблема формування у дошкільників ціннісних стосунків у сфері національних інтересів: теоретичний аспект.	140
<i>Карнаухова А.В.</i> Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки.	143
<i>Каталімова Н.Б.</i> Особенности внедрения инновационных технологий в современную систему дошкольного образования.	147
<i>Коваленко О.В.</i> Програми для дошкільних навчальних закладів: погляд з історії у сьогодення.	151
<i>Козлюк О.А.</i> Світ дитинства: історія і сьогодення.	155
<i>Корякіна І.В., Конопленко Н.М.</i> Педагогічна реабілітація дітей 5-7 років з особливими потребами засобами образотворчої діяльності.	159
<i>Косарева Г.М.</i> Особливості психічного та мовленнєвого розвитку дітей з аутистичними порушеннями.	163
<i>Косарева О.І.</i> Теоретичний аналіз проблеми виникнення почуття сорому у дітей.	167
<i>Косенко Ю.М.</i> Професійна підготовка майбутніх педагогів дошкільної освіти в умовах кредитно-модульного навчання: ресурси самостійної роботи.	170
<i>Кравцов О.Г.</i> Личностные особенности детей старшего дошкольного возраста.	174
<i>Крайнова Л.В.</i> Наступність між дошкільним закладом і школою в опануванні державною мовою.	178
<i>Крутий К.Л.</i> Необхідність і причини розробки нових освітніх програм для дошкільних навчальних закладів.	182
<i>Кузьменко В.У., Кудикіна Н.В.</i> Оновлення програми виховання і навчання «Дитина» – вимога сучасності.	187
<i>Литвиненко С.А.</i> Дитинство у дзеркалі ігрової діяльності.	191
<i>Лях Е.В.</i> Экспериментальная педагогическая модель патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с культурно-историческими традициями белорусского народа.	194
<i>Маліновська Н.В.</i> Формування мовленнєвої компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами казки.	198
<i>Манцевич Т.В., Корнеева М.В.</i> Комплексный подход использования инновационной технологии ТРИЗ в формировании умственной активности старших дошкольников.	201
<i>Відомості про авторів.</i>	206

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 1 (44)

Заснований у 1996 р.

Відповідальний редактор збірника Поніманська Т.І.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Козлюк О.А., Хильчук Т.К.

Здано до набору 25.01.2011 р. Підписано до друку 29.04.2011 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 32,24. Обл. вид. арк. 32,72. Замовлення № Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 1 (44).— Рівне: РДГУ, 2011. — 209 с.**

ISBN 966 — 7281 — 09 — 03.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем дошкільної освіти та підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів за матеріалами доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Світ дошкілля: психолого-педагогічні проблеми дошкільної освіти», проведеної 9-10 грудня 2010 р. Рівненським державним гуманітарним університетом спільно з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Управлінням освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації, Інститутом психології ім. Л.С.Виготського Російського державного гуманітарного університету (Москва, Росія), факультетом дошкільного виховання Білоруського державного педагогічного університету ім. Максима Танка (Мінськ, Білорусь), Бельцьким державним педагогічним університетом імені Алеко Руссо (Бельці, Молдова), факультетом дошкільного виховання та освіти дорослих Дебреценського університету (Гайдубесермень, Угорщина).

Матеріали можуть бути корисними для науковців, працівників дошкільних навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20